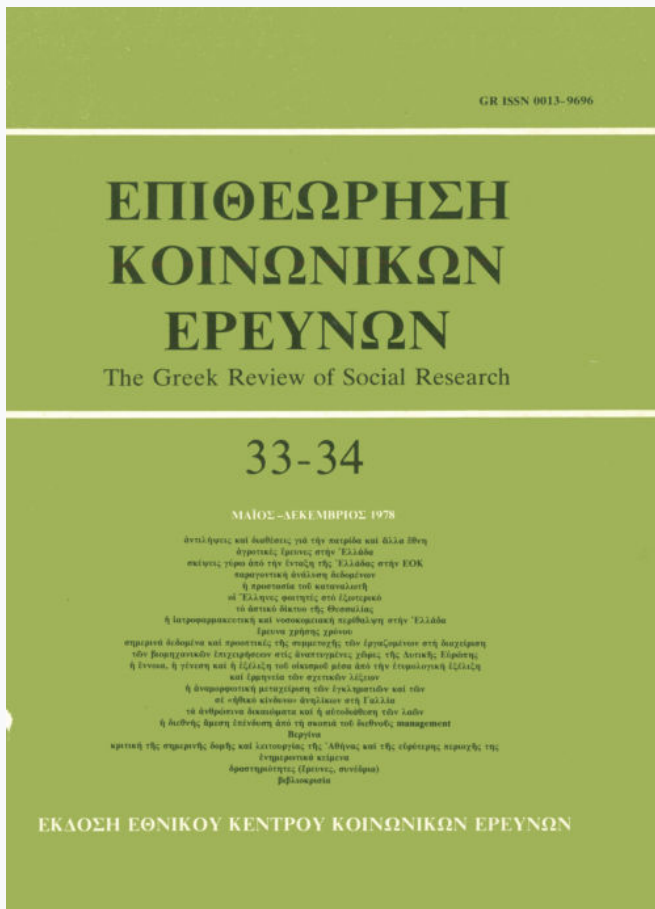

The Greek Review of Social Research

Vol 33 (1978)

33-34

Marie Eliou, La formation de la conscience nationale en republique populaire du Congo

Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη

doi: [10.12681/grsr.328](https://doi.org/10.12681/grsr.328)

Copyright © 1978, Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Λαμπίρη-Δημάκη Ι. (1978). Marie Eliou, La formation de la conscience nationale en republique populaire du Congo. *The Greek Review of Social Research*, 33, 530–532. <https://doi.org/10.12681/grsr.328>

βιβλιοκρισία

Δημητρίου Β. Σμοκοβίτη, *Μία ιδιότυπη κοινωνική ομάδα: Οι Ένοπλοι Δυνάμεις* (διατριβή επί διδακτορίας), Θεσσαλονίκη 1977, σσ. 234.

Ἡ ἔλλειψη ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία πρωτοτύπων ἐργασιῶν σὲ εἰδικὲς περιοχὲς τῆς Γενικῆς Κοινωνιολογίας ἀποτελεῖ τὸ σοβαρότερο ἔμπηδο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη στὴ χώρα μας εἰδικότερων κλάδων τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς. Μὲ τίς προϋποθέσεις αὐτές ἡ μελέτη τοῦ Δ. Σμοκοβίτη πρέπει νὰ θεωρηθεῖ κεφαλαιώδης στὴν περιοχὴ τῆς Κοινωνιολογίας τοῦ Στρατοῦ. Ἡ μελέτη αὐτὴ ὑποβλήθηκε ὡς διδακτορικὴ διατριβὴ στὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ποῦ τὴν ἐνέκρινε καὶ ἀπένευσε στὸ συγγραφεὶ τὸν τίτλο τοῦ διδάκτορα.

Ἡ διατριβὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη. Στὸ πρῶτο μέρος μὲ τὸ γενικὸ τίτλο «Ἡ θέσις τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων εἰς τὴν κοινωνικὴν ἔρευναν» καὶ στὰ πλαίσια δύο εἰδικῶν κεφαλαίων (1. Στόνος ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς θέσεως τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων ὡς κοινωνιολογικοῦ προβλήματος καὶ 2. Θεωρητικὴ βάσις καὶ μεθοδολογία τῆς παρούσης μελέτης), προσδιορίζεται ἡ φύσις τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων ὡς ἰδιότυπης κοι-

νωνικῆς ὁμάδας, ποῦ ἀποτελεῖ ὑποσύστημα τοῦ εὐρύτερου κοινωνικοῦ ἔθνικοῦ πλαισίου. Τὸ ὑποσύστημα αὐτὸ εἶναι φυσικὸ νὰ συνδέεται μὲ ἄλλα ὑποσυστήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀποκαθιστᾶ σχέσεις, ἐξαρτήσεις καὶ ἐπιδράσεις, πράγμα ποῦ προσδίδει στὶς Ἐνοπλές Δυνάμεις τὸ χαρακτῆρα μιᾶς ἡμιᾶκριτης κοινωνικῆς ὁμάδας. Μὲ τὴ διαφοροποίησιν αὐτὴ ἐπισημαίνεται ὅτι στὶς Ἐνοπλές Δυνάμεις διαμορφώνεται συλλογικὴ συνείδησις, συνεκτικότητις, αὐτοτέλεια, σύστημα ἀξιών, κανόνες καὶ πρότυπα συμπεριφορᾶς, κοινωνικὸς καταναγκασμὸς κ.ἄ. Μὲ τὰ παραπάνω στοιχεῖα οἱ Ἐνοπλές Δυνάμεις ζοῦν καὶ ἐκφράζονται σὲ λειτουργικὴ σχέση μὲ ἄλλα κοινωνικὰ ὑποσυστήματα, πράγμα ποῦ ἀποκαλύπτει τὴν ὀργανικὴ ἑνταξίαν τοὺς στὸ ἔθνικὸ κοινωνικὸ πλᾶσιον.

Στὸ δεύτερο μέρος μὲ τὸ γενικὸν τίτλον «Ἐνοπλοὶ Δυνάμεις καὶ Κοινωνία» καὶ στὰ πλαίσια τριῶν εἰδικῶν κεφαλαίων (1. Ὁ θεσμὸς τῆς στρατεύσεως, 2. Ἐνοπλοὶ Δυνάμεις καὶ οικονομία καὶ 3. Ἐνοπλοὶ Δυνάμεις καὶ τεχνολογία), περιγράφονται οἱ βασικοὶ λειτουργικοὶ δεσμοὶ τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων μὲ τὸ εὐρύτερον κοινωνικὸν σύστημα τῆς ἑλληνικῆς πραγματικότητος. Στὰ τρία βασικὰ ὑποσυστήματα στρατεύσεως, οικονομίας καὶ τεχνολογίας, ἐπισημαίνονται οἱ χαρακτηριστικὲς σχέσεις, ἀλληλεξαρτήσεσις καὶ ἀλληλεπιδράσεις ἀνάμεσα στὶς Ἐνοπλές Δυνάμεις καὶ τὸ ἔθνικὸν κοινωνικὸν πλᾶσιον.

Στὸ τρίτο μέρος μὲ τὸ γενικὸν τίτλον «Τὰ μόνια στελεχῶν τῶν ἑλληνικῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων» καὶ στὰ πλαίσια δύο εἰδικῶν κεφαλαίων (1. Κοινωνικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν μόνιμων στελεχῶν καὶ 2. Πολιτικοστρατιωτικαὶ σχέσεις), ἐπιχειρεῖται συστηματικὴ διερεύνησις τῶν κινήσεων προτιμηματικῶν τῶν στρατιωτικῶν ἐπαγγέλματος ὡς καὶ τῶν κοινωνικῶν καὶ κοινωνιογραφικῶν χαρακτηριστικῶν τῶν μόνιμων στελεχῶν τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ παρουσιάζεται ἡ τυπολογικὴ κλιμάκωσις τῆς πραγματικῆς γεωγραφικῆς, οικονομικῆς καὶ οἰκογενειακῆς προελεύσεως τῶν στελεχῶν αὐτῶν. Στὸ δεύτερον κεφάλαιον τοῦ ἴδιου μέρους ἐπιχειρεῖται ἑρμηνεία τῶν πολιτικοστρατιωτικῶν σχέσεων, τῆς διαταρξέως τοὺς, τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ καὶ τῆς πολιτικοποιήσεως τῶν σώματος τῶν μόνιμων στελεχῶν τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων γὰρ μιὰ κοινωνιολογικὴ προσέγγισις τῶν φαινομένων.

Ἡ μελέτη τελειώνει μὲ ἀνακεφαλαίωσιν, ὅπου παρουσιάζονται τὰ συμπεράσματα τῆς ἔρευνας καὶ διατυπώνονται οἱ τελικὲς σκέψεις τοῦ συγγραφεῖ γιὰ τὰ ὑπάρχοντα προβλήματα.

Ἡ μελέτη διακρίνει σαφῆναι καὶ μεθοδολογικὴ συνέπεια, χάρις στὴν ὁποία ἡ δλη διαπραγμάτευσις παρουσιάζεται αὐστηρὰ ἀντικειμενικῆ. Παρὰ τὴν ἐμφανῆ ἔλλειψιν ἀπὸ τὴν πηγαία βιβλιογραφία σοβαρῶν πρσφατων γερμανικῶν μελετῶν, ἡ παρουσίαση τῶν θεμάτων φαίνεται πᾶς ἐξαντλεῖ τὴ γαλλικὴ καὶ ἀγγλικὴ πληροφόρησις πᾶσι τῆς τελευταίας θέσεσις τῆς περιοχῆς

τῆς Κοινωνιολογίας τοῦ Στρατοῦ. Ἡ μελέτη, παρ' ὅτι ἀναφέρεται σὲ εἰδικὴν περιοχὴν τῆς κοινωνιολογικῆς ἔρευνας, χάρις τῆς ζωντανῆς περιγραφῆς καὶ ἀνάπτυξιν τῶν θεμάτων τῆς μορεῖ νὰ χαρακτηριθεῖ ὡς ἐνδιαφέρον ἀνάγνωσμα ὄχι μόνον γιὰ τοὺς εἰδικούς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ εὐρύτερον κοινόν. Ἄν μάλιστα λάβουμε ἄν' ὅτι τὴν πρωτοτυπία τῶν θεμάτων καὶ τὴν ἑλλειψὴν ἀνάλογων μελετῶν στὴ χώρα μας, μπορούμε νὰ τὴν χαρακτηρίσουμε ὡς βασικὴ συμβολὴ στὴν κοινωνιολογικὴ διερεύνησιν τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων.

ΒΑΣ. ΤΡ. ΓΟΥΑΤΣΗΣ

Marie Eliou, *La Formation de la Conscience Nationale en République Populaire du Congo* (Editions Anthropos, Paris, 1977).

Ἡ Μαρία Ἡλιού εἶναι ἡ πρώτη, ἄν' ὅτι γνωρίζω, Ἑλληνίδα κοινωνικῆς ἐπιστήμου ποῦ διάλεξε νὰ στρέψῃ τὸν ἔρευνητικὸν της φακὸν πᾶνω στὰ σύγχρονα ἀφρικανικὰ κράτη μὲ τὸν ἰδιότυπον σοσιαλισμὸν της καὶ τὰ ἰδιόμορφα μεθοδολογικὰ προβλήματα ποῦ θέτουν στὸν ἔρευνητὴν. Εἰδικότερος στόχος τῆς ἦταν νὰ μελετήσῃ τὴν διαλεκτικὴν σχέση ἡ ἀπλοτέρα τὴν ἀλληλεπίδραση ἢ ἀλληλοπροφοδότηση, ἀνάμεσα στὸ βασικὸν ξενόφερτο (γαλλικῆς προελεύσεως) ἐκπαιδευτικὸν σύστημα (ἴδιον τῶν τύπων καὶ βαθμίδων) καὶ στὴ διαμόρφωσιν τῆς ἑθνικῆς συνειδήσεως τῶν μελῶν τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τοῦ Κογκό.

Ἡ θέση τῆς συγγραφῆς, ποῦ πιστικὰ στριξεῖ μέσα στὶς 400 καλοδολεμένες σελίδες τῆς, εἶναι ὅτι τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα διαδραματίζει ἕνα ρόλο διπλοῦ καὶ ἀντιπατικοῦ: ἀπὸ τὴ μὴ πλευρᾶ, λειτουργεῖ ἄν φέρῃ στὴ μορφοποίησιν τῆς ἑθνικῆς συνειδήσεως τῶν μαθητῶν μεταδιδόντας τοὺς σὺν ἀνώτερον πρότυπον τὰ στοιχεῖα ἐνός ἔθνου πολιτισμοῦ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅμως, ἐνισχύει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑθνικῆς συνειδήσεως μεταδιδόντας γνώσεις ποῦ μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὴν ἐφαρμογὴν προγραμμάτων τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, ἀκόμη καὶ προετοιμάζοντας τὸν ἔδαφος γιὰ τὴν ἀμφισβήτησιν ὀρισμένων ὄψεων αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καὶ προωθώντας ἔτσι τὴ ζήτησιν γιὰ τὴν βαθμιαία «ἀφρικανοποίησιν» ὀρισμένων προγραμμάτων (βλ. σελ. 13).

Ἡ ἐργασία τῆς Μ. Ἡλιού πλουσιότατη σὲ ἐρευνητικὸ ὕλικον καὶ ἡ συγγραφῆς ἀν-

τλησε από ποικίλες πηγές—την Ιστορία, τη λογοτεχνία, την κοινωνική ανθρωπολογία και μέσω της καθαρότερης κοινοβιολογικής πηγής της υποβολής ερωτηματολογίων—γραμμένον σε στυλ ευχάριστο και θά έλεγα σχεδόν λυρικό, παρά την αβστηρή επιστημονικότητα του προσανατολισμού της, αποτέλεσε τη διδακτορική της διατριβή και έχει εκδοθεί στα γαλλικά από το γνωστό παρισινό εκδοτικό οίκο «Ανθροπος». Αξίζει όμως αναμφίβολα να εκδοθεί και στα ελληνικά για να γίνει προσιτή και στο μη γαλλόφωνο ελληνικό κοινό που είναι μεγαλύτερο από ό,τι ίσως νομίζετε, άν κρίνει κανείς από τις πολυάριθμες μεταφράσεις έργων Γάλλων επιστημόνων που κυκλοφορούν και άγοράζονται στον τόπο μας.

1. 'Αφρικανικός σοσιαλισμός και εθνική συνείδηση

Αυτό και μόνο το άντικειμενο της έρευνας της Μαρίας 'Ηλιου, δηλαδή η διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κογκό, άνταντακά σε μικρογραφία μά πολύ ένδιαφέρουσα επιστημονική πραγματικότητα που σκόπειμα είναι να την υπενθυμίσει κανείς: Είναι γνωστό ότι, όσοι ασχολούνται με την κοινοβιολογία της παιδείας στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες, έρευνουν κυρίως τη σχέση άνάμεσα στη σχολική εκπαίδευση ή την κοινωνική άγωγή μέσω της οικογένειας και άνάμεσα στις διάφορες όψεις της κοινωνικής στρωματώσεως (λ.χ. στις κοινωνικές τάξεις, στις έλίτ, κτλ.). Είναι όμως λιγότερο γνωστό ότι, όσοι ασχολούνται με την ίδια αυτή επιστημονική εξειδίκευση στα νέα «άνεξάρτητα» κράτη του τρίτου κόσμου είναι εκ των πραγμάτων υποκρωμένοι να μελετήσουν μά άλλην κοινωνική σχέση: τη σχέση άνάμεσα στην παιδεία και στην εθνική συνείδηση. Κι αυτό, γιατί η τελευταία αυτή αποτελεί ένα από τα φαινόμενα-κλειδιά για την κατανόηση της λειτουργίας και της άλλαγής των κοινωνιών αυτών που βασικούς τους στόχους ύπηρετεί το να μετατραπούν από όποιες σε άνεξάρτητα έθνη-κράτη.

Την έλλειψη σαφών ταξικών δομών στο Κογκό επισημαίνει η συγγραφέας, χωρίς όμως να είναι μέσα στις προθέσεις της να εξετάσει το γενικότερο πρόβλημα της κοινωνικο-οικονομικής στρωματώσεως του Κογκό—όπως λέει άλλωστε η ίδια: «ή άνάλυση των κοινωνικο-πολιτικών δυνάμεων του Κογκό άπομεινε να γίνει» (σελ. 341). Πάντως παρατηρεί ότι μάλλον ρευστές κοινωνικο-επαγγελματικές όμδαες παρά παγιωμένες κοινωνικές τάξεις διαμορφώνονται σήμερα την πολιτικο-οικονομική ζωή του Κογκό (βλ. στη σελ. 336 την περιγραφική κατάταξη των όμδων αυτών).

Παρά το γεγονός ότι επικρατεί μά «μαρξίζουσα γλώσσα» (language marxisant) που όπως διαβλέπει η συγγραφέας λειτουργεί μάλλον σαν *passé partout*, σάν σοσιαλιστικός μανδύας-κάλυμμα των πιο άπιθανων συμμαχιών και όρισμένων φορέων στο πιο

συντηρητικών προγραμμάτων (σελ. 341), το γενικότερο ιδεολογικό σύνθημα είναι «αφρικανοποίηση» και όχι «μειωση των τάξικών άνισοτήτων», όπως στον ευρωπαϊκό σοσιαλισμό.

Αλλά ποιά είναι τα χαρακτηριστικά του ιδιότυπου αυτού άφρικανικού σοσιαλισμού που δέν έκφράζει τους προβληματισμούς μιας ταξικά δομημένης κοινωνίας αλλά μάς κοινωνίας σε άνάζητηση εθνικής ταυτότητας;

Αξίζει νομίζω στο σημείο αυτό να παρεμβάλουμε τις άπαντήσεις που δίνει ο Goldthorpe (1968) που δέν περιλαμβάνονται στις σελίδες του έργου μάς και δέν ήταν άνάμεσα στους στόχους της συγγραφής και τό να άπαντήσει στο ερώτημα αυτό.

Ό άφρικανικός σοσιαλισμός:

1. Τονίζει την άλλοτριωση όλόκληρου του έθνους από τους πρώην άποικιοκρατές—που όμως άποτελούν τώρα περισσότερο παρά ποτέ πριν για τά μέλη του πρότυπα προς μίμηση—και όχι την άπόξενωση μιας τάξεως άπέναντι σε μά άλλη. Με δύο λόγια, προβάλλει την έννοια του «έθνους προλετάριαν» και όχι την έννοια της «τάξεως προλετάριαν».
2. Έπιχειρεί να συνδεθεί με το παραδοσιακό σύστημα συγγενείας (που είναι πολύ διαφορετικό από το ευρωπαϊκό) και ύποστηρίζει ότι ή άφρικανική παράδοση δέν έχει δημιουργήσει σημαντικές κοινωνικο-οικονομικές διαφορές μέσα στους γηγενείς πληθυσμούς.²
3. Τονίζει την ανάγκη να διαμορφωθεί ένα νέο πολιτικο-οικονομικό σύστημα διάφορο από τον καθάρο καπιταλισμό και τον ευρωπαϊκό σοσιαλισμό, δηλαδή ένας άφρικανικός σοσιαλισμός που να έχει σάν στόχο την άνάπτυξη της άφρικανικής προσωπικότητας—της νεγριτικότητας (negritude).³

Έρω' όσον αυτή είναι σε άδρες γραμμές ή επιστημονική ιδεολογία που κηρύττουν οι γηγενείς άρχηγοί και έμπνεούν σήμερα στις μάς

1. Η θεωρητική άνάλυση της σχέσεως άνάμεσα στην ταξική και την εθνική συνείδηση δέν άνασχόλησε άμεσα τη συγγραφέα, δίκαια βέβαια, γιατί άλλος ήταν ό κύριος σκόπος της. Αξίζει όμως νομίζω να σχολιασθεί ή νέα άση της διαμορφώσεως μάς πιο εκλεπτυσμένης μαρξιστικής σκέψεως που άμφισβητεί την παλιότερη διάσταση άνάμεσα στους δύο αυτούς τύπους συνείδησεως, γιατί θεωρεί τό σύνθημα: «οί προλετάριοι δέν έχουν πατρίδα» επίχμιο για τό μέλλον του σοσιαλισμού [βλ. σχετικά Ν. Πουλαντζά, «Αμφισβήτηση... Ναι, άλλα Ποιά;» στο 'Αμφισβήτηση (έκδοση του ΝΕΔΝ, 1978) σσ. 85-86].

2. Για τό σύστημα συγγενείας στην Άφρική βλ. και Max Gluckman, *Custom and Conflict in Africa* (Oxford, 1973).

3. Σχετικά με τά σημεία (1), (2) και (3) βλ. J.E. Goldthorpe, *An Introduction to Sociology* (Cambridge University Press, second edition, 1976), σσ. 148-151. Όπως ό T.B. Bottomore έγραψε ένα αναλυτικό έγχειρίδιο στην κοινοβιολογία άνεξαρτώντας παραδείγματα από την κοινωνία των Ίνδιων, έτσι και ό Goldthorpe, στην *Εισαγωγή στην Κοινοβιολογία*, φέρνει παραδείγματα από ή σύγχρονη Άφρική.

ζες των Άφρικανών, άποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα—που δέν είναι εύθες έξερχής ευδίακριτη στον άνάγνωστη—τό ερώτημα στο όποιο άπαντά μά την προσεκτική και λεπτολόγο επίτιπο έρευνά της ή Μαρία 'Ηλιου. Δηλαδή ποιά είναι ή επίδραση του δυτικής προλετάριας και έπομένως επίλεκτου και μά κατά πρόθεση αξιολογικού εκπαιδευτικού συστήματος πάνω άκριβος σε αυτή την διαδικασία της άφρικανοποίησησε και ιδιαίτερα της κογκολοποίησησε, με δύο λόγια πάνω στη συνειδητοποίηση από τους Κογκολέζους της εθνικότητάς τους, της ένεργου συμμετοχής τους σε μά κοινή κογκολέζικη μοίρα.

2. Έθνος και εθνική συνείδηση: οί έννοιες-κλειδιά

Ό Σπήλιος Παπασηλιόπουλος σχολιάζοντας την έργασία αυτή της Μαρίας 'Ηλιου παρατηρεί: «άνάμεσα σε αυτούς που άγνοούν ή και περιφρονούν την Άφρική και άνάμεσα σ' αυτούς που τη μυσθοποιούν ύπάρχει και ό όρμος της επιστημονικής άνάσσεως» (βλ. *Οικονομικό Ταξινόμιο*, 25 Ιανουαρίου 1978). Από τό δισκοκό όρμο διάλεξε ή έρευνήτρια, που τον κατέστησαν άκόμη δυσκολότερο, από δύο, τι συμβαίνει συνήθως στην τρέχουσα έρευνητική δουλειά του κοινοβιολόγου, δύο στοιχεία που άπορροούν από αυτό καθαυτό τό άντικείμενο της μελέτης της: 1) Ότι πρόκειται για την έρευνα ενός πολιτισμού ξένου προς τον ευρωπαϊκό—και είναι προς τιμή των επιστημονικών ικανοτήτων της συγγραφέεως ότι με τόση εαίσθησια κατάφερε να συλλάβει τό «όνημα» του πολιτισμού του Κογκό. 2) Ότι ή έννοια κλειδί της έρευνας αυτής, δηλαδή ή «εθνική συνείδηση», μεταφράζεται μάσκολα και όρισμένες φορές όυτε και διαποράζεται σε εμπειρικούς δείκτες που να άπεικονίζουν με άκριβεια τό πραγματικό φαινόμενο της εθνικής συνείδησεως: φαινόμενο βαθιά ριζωμένο στην ανθρώπινη ψυχολογία και έπομένως δύσκολο να μετρηθεί ή κάθε εκδήλωσή του σε μά κλίμακα διαβαθμίσεων έντασεως, από εθνική συνείδηση «μηδέν» ή «ελάχιστη» μέχρι «έντονότατη».

Έθνος

Η εθνική συνείδηση άνεφάρεται βέβαια στη συνειδητοποίηση από τά άτομα ότι άνήκουν σ' ένα έθνος. Αλλά τι είναι έθνος; Η συγγραφέας μοιάζει να προτιμά άνάμεσα στους όρισμούς του έθνους που άνεφάρει (βλ. σσ. 14-15) τον όρισμό του συγγενή και όπαδο του Durkheim, Μ. Mauss κατά τον όποιο: «έθνος είναι μά κοινωνία που έμφανίζει ήθικη και οικονομική συνοχή» (βλ. σελ. 15).

Μ' όλο τό σεβασμό που δέν θά μπορούσε παρά να τρέφει κανείς στο διακεκριμένο Γάλλο κοινοβιολόγο επιστημονα, ό όρισμός του αυτός μοιάζει άνεπαρκής, γιατί δέν περιλαμβάνει το κυριότερο συστατικό στοιχείο της εθνικής κοινωνίας που είναι ή *ιδεολογική συνοχή* των μελών της γύρω από

μιά κεντρική ιδέα, τὴν ιδέα τοῦ ἔθνους. Γιατί τὸ ἔθνος δὲν ἀντιπροσωπεύει μόνο κοινοῦτητα ἀξιών γιὰ τὴν οικονομική ὀργάνωση καὶ τὴν ἠθική συμπεριφορά, ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἀντιπροσωπεύει τὴ συνισταμένη μιάς ιδεολογίας: τῆς ιδεολογίας ποῦ θεωρεῖ ὡς ὑπεράτο πολιτικό καὶ κοινωνικό ἰδεῶδες τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνεξάρτητου ἔθνους-κράτους μὲσα στὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου καὶ μόνο θεωρεῖται δυνατὴ ἡ οικονομική καὶ πολιτισμική ἀνάπτυξη (ἀπ' ὅπου καὶ ἡ ἐμφραση ποῦ δίνει στὴν αὐτόθνη λογοτεχνία καὶ τέχνη καὶ στὴν καταδικὴ τῶν ξένων ἐπιρροῶν καὶ ἐξαρτήσεων). Ἐν ὀνόματι τῆς ιδεολογίας τοῦ αὐτοῦ τοῦ ἔθνους σάν σύνολο κρατικών πιά θεσμών ἀξιώνται ἀπὸ τοὺς πολίτες νὰ δίνουν συνεχῆ δείγματα τῆς ἀφοσιώσεώς τους σ' αὐτὸ (πατριωτικὲς τελετουργίες), νὰ μεταδίδουν τίς ἀξίες τοῦ μέσου τοῦ σχολείου καὶ τῆς οἰκογένειας καὶ νὰ θυσιάζουν ἀκόμη καὶ τὴν ἴδια τους τὴ ζωή.⁴ Θὰ μπορούσε νὰ πει κανεὶς ὅτι τόσο πῶ ζωντανὸ εἶναι ἕνα ἔθνος ὅσο πῶ ἔντονα καὶ πλατεῖα ὀδοσεκτὴ εἶναι ἡ ιδεολογία αὐτὴ ἀπὸ τὰ μέλη του. Συγχρόνως ὅμως δὲν μπορεῖ παρά νὰ συμφωνῆσει κανεὶς μὲ τὴν ἀξιολογητικὴ παρατήρησι τοῦ Γ. Δασκαλάκη, ὅτι σήμερα συνεχῶς πληθαίνουν τὰ παραδείγματα τῆς συμπεροῦσεως στὴν πράξι τῶν δύο κατὰ παράδοσι ἀντίθετων ιδεολογιῶν: τοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ τοῦ διεθνισμοῦ.⁵

Κατὰ ὀρισμένη ἄποψη, στὰ ἀφρικανικά κράτη συναντοῦμε τὴν τῶση νὰ χρησιμοποιοῦνται οἱ ἔνοιες «ἔθνος» καὶ «ἐθνική συνειδήσι» ὅπως ἔχουν διαμορφωθεῖ ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἔμπειρία καὶ παράδοσι, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα τὰ δεδομένα τῶν κοινοτήτων αὐτῶν δὲν ἀντιστοιχοῦν στὸ περιεχόμενο τῶν ἔτσι ὀριζομένων ἐνοιῶν.⁶

Τὴν ἄποψη αὐτὴ δὲν μοιάζει νὰ συμπεριζέται ἡ συγγραφέας, ποῦ θεωρεῖ ὅτι τὸ Κογκό λειτουργεῖ σάν ἔθνος, παρά τὴ γλωσσική του ἀνομοιογένεια, τὴν ἐξαρτημένη οἰκονομία του καὶ τὴν πολιτισμική του ἐξάρτησι ἀπὸ τὴ Γαλλία (σσ. 68-81), λόγῳ κυρίως τῆς κοινῆς του ἱστορίας (σσ. 48-61), τῆς κοινῆς του οικονομικῆς ζωῆς (σσ. 61-65) καὶ τοῦ κοινού του πολιτισμοῦ (σσ. 65-67).

Ἐθνικὴ συνειδήσι

Γιὰ νὰ ἀξιολογήσει τὴν ἐνασχ. τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως (ὄχι σὲ μιά μαθηματικὴ κλίμακα πῶν διαβαθμίσεων τῆς, ἀλλὰ γενικά σὸ ποσοτικό ἐπίπεδο) ἡ Μαρία Ἡλιού ἀκολουθεῖ βασικά δύο μεθόδους:

1. Τῆ μέθοδο τῆς ἀναλύσεως τοῦ περιεχομένου (content analysis) καὶ πῶ συγκεκριμένα: (α) τοῦ περιεχομένου

νῶν 49 ἔργων (ποιημάτων, διηγημάτων, μυθιστορημάτων καὶ θεατρικῶν ἔργων) 15 συγγραφέων ποῦ ἀντιπροσωπεύουν τὴ νέα λογοτεχνία τοῦ Κογκό τῶν 25 τελευταίων χρόνων (σσ. 81-116) καὶ (β) τοῦ περιεχομένου τῶν σχολικῶν προγραμμάτων (μαθήματος ἱστορίας, γεωγραφίας, φιλολογίας, κτλ.) ἀκόμη καὶ τῶν τραγουδιῶν ποῦ διδασκονται στοὺς μικροὺς Κογκολέζους μαθητῆς (σσ. 152-157, 189-210, 231-238).

2. Τῆ μέθοδο ἐρευνᾶς διὰ τῆς συμπεριλήψεως ἐρωτηματολογίου ὑπὸ τοὺς μαθητῆς τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, δηλαδὴ τοὺς μέλλοντες διαμορφωτῆς τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν μελλοντικῶν γενεῶν τοῦ Κογκό, πάνω σὲ θέματα ποῦ θὰ προσδιόριζαν τὴ δικὴ τους στάσι ἀπέναντι στὸ ἔθνος τοῦ Κογκό (σσ. 259-334).

Τρία στοιχεῖα ξεχώρισε ἡ συγγραφέας ἀπὸ τίς ἀπαντήσεις τῶν ἐρευνημένων της, ποῦ ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἐμφοροῦνται ἀπὸ αἰσθήματα ἐθνικῆς συνειδήσεως: (1) τὸ συναίσθημα τῆς συμμετοχῆς στὴν ἐθνικὴ δόλητη· (2) τὴν ἐπιθυμία γιὰ συμβολὴ στὴν ἀνάπτυξη τῆς χώρας καὶ (3) τὴν ιδεολογικὴ καὶ πολιτικὴ ὑποστήριξι τῶν συμφερόντων τοῦ Κογκό (σσ. 319-327).

3. Κύριο συμπέρασμα: «τὰ λόγια εἶναι τὰ λόγια τοὺς ἀλλὰ τὸ τραγοῦδι εἶναι δικό μας»⁷

Μὲ ἀξιοζήλευτα ἰσοροπημένη σκέψη, ποῦ οὐτε στιγμὴ δὲν παρσφύεται σὲ ἀκράτες θέσεις καὶ ἐρμηγνεῖς, δηλαδὴ μὲ κρίσι, ἡ Μαρία Ἡλιού ζυγίζει τὴ *διφορούμενη* ἐπίδρασι τοῦ ρόλου τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος πάνω στὴ συνειδητοποίηση ἀπὸ μέρους τῶν Κογκολέζων τῆς κοινωνίας τους σάν ἔθνος.

Ἄποδος καταλήγει ἡ ἴδια: «Ὁ διφορούμενος ρόλος τῆς ἐκπαίδεσεως στὸ Κογκό ποῦ ἐνισχύει ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀμφισβητεῖ τὴν πολιτισμικὴ ἐξάρτησι, ἀνανακλά μιά περίοδο μεταβάσεως στὴν ἱστορία αὐτοῦ τοῦ ἀναπτυσσόμενου ἔθνους». Ἡ ἐκπαίδευσι, ἰδεολογικό εργαλεῖο στὴν ὑπηρεσία τῆς ἐξουσίας, διατηρεῖ παρά ταῦτα μιά σχετικὴ ἀυτονομία ποῦ τῆς ἐπιτρέπει νὰ ἐπηρεάζει τίς διαδικασίες ποῦ βρίσκονται στὸ στάδιο τῆς διαμορφώσεως τους. [Τὸ ἐκπαιδευτικό σύστημα] περιλαμβάνει δυνάμει ἀποτελέσματα ποῦ υπερβάλλουν τοὺς στόχους ποῦ τοῦ ἀποδίδονται [συνήθως]. Φέρνει ἔτσι μέσα του, ὅπως ἄλλωστε ἡ ἴδια ἡ κογκολέζικὴ κοινωνία, ἀλλὰ καὶ κάθε κοινωνία, [τίς δυνατότητες] γιὰ ποικίλες καὶ διαφορικῆς ἐξελίξεις στὸ μέλλον, ποῦ τοῦ ποῖα τελικά ἀπὸ αὐτὲς θὰ πραγματοποιηθεῖ θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴ συσχετισί τῶν ἐν κινήσει κοινωνικῶν δυνάμεων» (σελ. 344).

7. Θεόφιλος Obenga. Ἐναφῆται ἀπὸ τὴ συγγραφέα στὴ σελ. 220.

Μήπως κάτι ἀνάλογο δὲν θὰ μπορούσε νὰ παρατηρηθεῖ κανεὶς καὶ γιὰ τὸ ρόλο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος στὸν τόπο μας, ὄχι πιά πάνω στὴν ἐξελίξι τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ πάνω στὴν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων μας, τῆς συνειδητοποίησεως ἀπὸ μέρους τους τῆς ἀνάγκης γιὰ βελτίωση καὶ γιὰ μεταρρυθμιστὴ τῶν ἐνδότερων δομῶν τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας; Γιατί ἐς μὴν ξεχνοῦμε ὅτι ὁ ρόλος τῶν ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων δὲν εἶναι ποτὲ μονοσήμαντος, ἀλλὰ πάντοτε διφορούμενος καὶ ἀντιφατικός: ἐνισχύει βέβαια τὴ συντήρησι τῆς πολιτισμικῆς κληρονομιάς ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῆς ἴδιας αὐτῆς κληρονομιάς ἀπὸ τὴν κάθε νεώτερη γενιά.

ΙΩΑΝΝΑ ΛΑΜΠΙΡΗ-ΔΗΜΑΚΗ

Ἄλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, *Τὸ πρόβλημα τῆς τεκτονίας καὶ ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (1937)*. Συμβολὴ εἰς τὴν Ποιμαντική τῆς Τεκτονίας ἐξ ἐπισώσεως Ὁρθοδόξου, Ἀθήναι 1977, σελ. 180.

Ἄδρ Σταυροπούλου μὲ τὴ μελέτη του ἔχει σκοπὸ νὰ παρουσιάσει στὸ ἑλληνικό κοινό μιά «παλιὰ» ἐκκλησιαστικὴ Ἐγκύκλιος, ποῦ ἀναφέρεται σ' ἕνα καιρὸ κοινωνικό πρόβλημα τῆς τεκτονίας.

Στὴν εἰσαγωγή ὁ συγγραφέας κάνει λόγο γιὰ τὴν πρώτη δημοσίευσι (Ὀκτ. 1937) τῆς Ἐγκυκλίου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «περὶ τῆς τεκτονίας» καὶ ἀναφέρεται στὴς ἐξ ὀλοκλήρου ἡ ἐπὶ μέρους ἀναδημοσιεύσεως τοῦ κειμένου τῆς.

Στὸ πρῶτο κεφάλαιο τῆς μελέτης γίνεται λόγος γιὰ τίς πηγῆς τῆς Ἐγκυκλίου. Ζάν τέτοιες ἀναφέρονται τὰ σχετικά μὲ τὸ θέμα τῆς τεκτονίας δημοσιεύματα τοῦ θρησκευτικοῦ περιοδικοῦ *Ζωή*, ποῦ ἐκδίδεται ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη θρησκευτικὴ ὀργάνωση, καὶ ἡ ἐιδικὴ πραγματεία τοῦ τότε προϊστάμενου τῆς παραπάνω θρησκευτικῆς ὀργανώσεως (*Ζωή*) ἄρχιμ. Σεραφεὶμ Παπακόκο μὲ τίτλο: *Τὸ ζήτημα τῆς τεκτονίας* (α' ἔκδοσι 1933). Βέβαια, τὸ ζήτημα τῆς τεκτονίας δὲν εἶχε ἀπασχολήσει μόνο τὸν τύπο τῆς *Ζωῆς*, ἀλλὰ καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν ὀργανωσέων καὶ συλλόγων, ὅπως π.χ. ἐκείνων τῆς «Ἀναπλάσεως» καὶ τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἐνώσεων, τῶν ὁποίων προϊστατο ὁ π. Ἀγγελὸς Νησιώτης. Ὅσο γιὰ τὴν πραγματεία τοῦ ἀρχιμ. Σεραφεὶμ

4. Βλ. H. Kohn, *Nationalism: its Meaning and History* (Princeton, 1955).

5. Βλ. Γ. Δασκαλάκη, «Διεθνιστικοὶ Ἐθνισμοί», *Βῆμα*, 11 Νοεμβρίου 1978.

6. R. Emerson, *From Empire to Nation* (Harvard University Press, 1960).